

Rijke biografie schetst leven en missie van Willem Visser 't Hooft

Willem Visser 't Hooft, de grote man van de oecumene, was zijn tijd vooruit, maar raakte later achterop. Jurjen Zeilstra schreef een indrukwekkende biografie, die deze week verscheen.

Recensie

Tjerk de Reus

Als we nu terugkijken op de twintigste eeuw, vanaf enige afstand, valt steeds beter op hoe de grote lijnen lopen in onze recente geschiedenis. Ook wat betreft de ontwikkelingen in de kerken. Het is mooi en ook nuttig dat er biografieën verschijnen die dit tijdvak op een specifieke manier belichten, zoals die over theologen als G.H. ter Schegget en K.H. Miskotte en een invloedrijke dominee als J.J. Buskes.

Deze week verscheen een nieuwe biografie die een panoramische blik biedt op de twintigste eeuw, met als hoofdpersoon Willem Visser 't Hooft (1900-1985): een Nederlandse theoloog die tot ver buiten de landsgrenzen bekendheid wist te verwerven. Zijn portret werd ooit afgedrukt op het wereldwijd gelezen magazine *Time* en van maar liefst zestien universiteiten, waaronder zeer gerenommeerde, ontving hij

Himmler legde hem uit dat Nederland Nederlands-Indië zou verliezen als het land zich niet gauw van de Joden zou bevrijden

eredoctoraten. Vrijwel alle groten der aarde uit zijn tijd – van president Dwight D. Eisenhower tot VN-secretaris Dag Hammarskjöld – heeft hij de hand gedrukt.

Levenstaak

De naam van Visser 't Hooft wordt altijd in een adem genoemd met het begrip oecumene. En terecht, want

Biografie

Willem Adolf Visser 't Hooft

Willem Adolf Visser 't Hooft (Haarlem, 1900) studeerde theologie en (enkele jaren) rechten in Leiden. In 1928 promoveerde hij op een studie over het zogenaemde 'social gospel' in Amerika. Op dat moment was hij al werkzaam in Zwitserland bij een internationale kerkelijke jeugdorganisatie. In 1938 werd hij secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken in oprichting. Tijdens de oorlog vervulde Visser 't Hooft aanvankelijk een diplomatieke rol vanuit zijn positie in de internationale kerkelijke wereld. Dit leidde tot een conflict met theoloog Karl Barth (1886-1968), die meende dat de tijd van diplomatie voor-

als er iets was wat hem bezielde en wat hij als een door God opgelegde levenstaak heeft ervaren, dan was het wel de oecumene.

Jurjen Zeilstra (1961), de schrijver van deze nieuwe biografie, tooide zijn boek dan ook met de titel *Visser 't Hooft. Een leven voor de oecumene*. In dit bijna zeshonderd bladzijden tellende boek, gebaseerd op een duizelingwekkende hoeveelheid archiefmateriaal, leren we Visser 't Hooft kennen als een man met een internationale oriëntatie, als een gedreven mens, gericht op samenwerking en eenheid tussen kerken wereldwijd. Hij maakte de donkere jaren van de oorlog zeer bewust mee en zag met eigen ogen welke duistere krachten mens en wereld bedreigden. In de ontplooiing van de oecumene in de naoorlogse jaren stond hij pal voor christelijke en humane waarden. Broodnodig, vond hij, want die waarden kwamen op de tocht te staan. Hij was ook in de positie om er iets aan te doen: hij was secretaris-generaal van de Wereldraad voor Kerken, vanaf de oprichting in 1948 in Amsterdam tot 1966.

Zeilstra schetst de levensgang van de gebiografeerde in een aantal tijdvakken, met soms specifieke thema's. In 1924 trouwde Visser 't Hooft en ging in Genève wonen, omdat hij benoemd was tot secretaris van de internationale jeugdbeweging YMCA. In de jaren die volgden wierp de Tweede Wereldoorlog zijn schaduwen vooruit.

In de zomer van 1933 was Visser 't Hooft in Duitsland, bij een manifestatie van internationaal kerkelijk jongerenwerk, en tot zijn verbazing voegden zich plotseling hooggeplaatste nazi's bij hen, in zwart kostuum. Hij sprak met Ernst Röhm, en zat tijdens een diner naast Heinrich Himmler, de latere baas van de SS. Die legde hem uit dat Nederland Nederlands-Indië zou verliezen als het land zich niet gauw van de Joden zou bevrijden. Op Visser 't Hooft kwamen deze beweringen tamelijk onsamenhangend over en hij had geen vermoeden waarop dit zou kunnen uitlopen. De

bij was en klare wijn moest worden geschonken als het om de misdadigheid van de nazi's ging. Vanaf 1948 werkte Visser 't Hooft aan de opbouw en uitbouw van de Wereldraad van Kerken. In vele publicaties ontvouwde Visser 't Hooft zijn oecumenische visie op kerk en christendom: hij schreef zo'n vijftien-duizend artikelen en vijftien boeken, die vrijwel allemaal in meerdere talen zijn vertaald. Bekend geworden titels van Visser 't Hooft: *Rembrandts weg tot het evangelie* (1956), *De vernieuwing der kerk* (1958), *Leren leven met de oecumene* (1968) en zijn autobiografie: *Memoires. En leven in de oecumene* (1971).

Willem Visser 't Hooft bij aankomst in New York. Foto: ANP

figuur van Himmler leek hem 'alleen maar een kleinburgerlijk bekrompen mannetje.'

Na de pijnlijke oorlogsjaren, waarin Visser 't Hooft betrokken was bij het verzet en vanuit Genève contacten onderhield met de Nederlandse regering, brak een nieuwe tijd aan. De idealen van de oecumene namen een hoge vlucht. Zoals gezegd werd de Wereldraad van Kerken opgericht, wat Visser 't Hooft in contact bracht met het wereldwijde christendom. Er moest eenheid ontstaan, maar dat was ook een eenheid die haar stem zou laten horen in de samenleving: over de apartheid, militaire conflicten, armoede en onrecht.

Zeilstra is een biograaf die feiten presenteert, maar daar ook een analyse van geeft met soms kritische noties. Bijvoorbeeld bij het thema 'zending'. Visser 't Hooft droeg de zending een warm hart toe, als essentiële karaktertrek van de wereldwijde kerk. De kerk was vanzelfsprekend missionair, vond hij.

Zending was in zijn ogen de verkondiging van 'Christus' koningschap', zoals ook een van zijn boektitels luidde. Naarmate de Wereldraad groter en breder werd, kwam

het concept van zending meer en meer ter discussie te staan. Bijvoorbeeld als een koloniaal en dus onderdrukkend fenomeen. Maar ook de waarheidsclaim die in het begrip 'zending' schuilgaat, gaf discussie. Kun je wel de pretentie voeren een zuivere leer te brengen over God, mens en wereld? Of moet je toch wat relativeren en zeggen dat iedereen het in zijn eigen context beleeft en belijdt? Het is zonneklaar dat Visser 't Hooft hier te maken had met de grote culturele ontwikkelingen van zijn dagen: secularisatie en modernisering. Die kon je ook met een groots instituut als de Wereldraad van Kerken niet tegenhouden.

Het nieuwe, meer relativerende denken drong steeds verder de oecumene binnen, en dat stemde Visser 't Hooft niet vrolijk. Zeilstra schetst Visser 't Hooft in deze late fase van zijn carrière als een ietwat tragische figuur: hij herhaalde oude standpunten, waarop met lichte bevreemding werd gereageerd in oecumenische kring. Hij 'voelde zich steeds meer buiten het discours staan', aldus Zeilstra.

Behoeden en bewaren

De vraag of je Visser 't Hooft niet juist moet waarderen omdat hij de

eigenheid van het christelijk geloof wilden behoeden en bewaren, zal elke lezer van deze biografie verschillend beantwoorden. Tot zo'n eigen afweging stelt de biograaf ons overigens prima in staat. Zeilstra heeft zijn werk voortreffelijk gedaan door lezers goed gedocumenteerde en helder beargumenteerde inzichten aan te reiken, die alle ruimte laten voor een eigen afweging.

Dat is ook het mooie van dit boek: via dit levensverhaal komen de grote vragen rond kerk en wereld, christendom en cultuur voluit in beeld, in al hun complexiteit. En hoezeer de tijd ook is veranderd, de vragen liggen nog altijd op tafel. Dit rijke boek vormt een stimulans om die grote vragen te blijven omcirkelen, en waar mogelijk ook te beantwoorden.

Visser 't Hooft. 1900-1985. Een leven voor de oecumene. Jurjen Zeilstra. Skandalon, 39,50 euro

